

راه‌های کار پیشگیری از مصرف موادمخدر توسط کارکنان پایور سازمان‌های نظامی

جواد عبدی^۱

چکیده

در حال حاضر اعتیاد و استعمال مواد مخدر به‌عنوان یکی از جدی‌ترین چالش‌های اجتماعی کشورمان، زمینه‌ساز بروز بسیاری از آسیب‌ها و انحراف‌ها می‌باشد و کارکنان شاغل در سازمان‌های نظامی نیز به‌عنوان بخشی از جامعه، طبعاً در معرض گرایش به استعمال مواد مخدر قرار دارند. در این تحقیق با بررسی علل درون و برون سازمانی گرایش کارکنان پایور یکی از سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر راه‌های کار پیشگیرانه ارائه شده‌است. داده‌های این پژوهش در دو سطح کیفی و کمی تحلیل گردیده که در بخش تحلیل کیفی با استفاده از اسناد و مدارک و مصاحبه با ۸ نفر از صاحب‌نظران سازمان مذکور، عوامل موثر در گرایش کارکنان به مصرف مواد مخدر تعیین و با توجه به نتایج حاصله، پرسشنامه تهیه و بین ۹۶ نفر از مسئولین فعال در بخش پیشگیری از جرائم سازمان توزیع گردید. برای تعیین میزان اهمیت عوامل از روش تحلیل آزمون فریدمن بر اساس بالاترین میانگین استفاده شده که بر اساس میانگین موزون به دست آمده از هر دسته سوالات، فرضیه‌های این تحقیق اثبات و مورد پذیرش واقع شد. در پایان با استفاده از نتایج تحقیق راه‌های کار پیشگیرانه از قبیل افزایش سطح آگاهی، آموزش مهارت‌های زندگی و برقراری رابطه نزدیک و منطقی بین مسئولین با کارکنان تحت امر ارائه گردید.

واژگان کلیدی:

مواد مخدر، جرم، کارکنان پایور، پیشگیری

مقدمه

استعمال مواد مخدر به عنوان یکی از جدی‌ترین مسائل اجتماعی کشور عزیزمان ایران، وجوه مختلف جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، حقوقی، سیاسی و ... دارد. به اعتقاد تحلیل‌گران اجتماعی، اعتیاد به مواد مخدر، به‌عنوان یکی از مسائل پیچیده اجتماعی در عصر حاضر است که زمینه‌ساز بروز بسیاری از آسیب‌ها و انحراف‌های اجتماعی می‌باشد. به عبارت دیگر رابطه اعتیاد با مسائل اجتماعی ارتباطی دو جانبه است؛ از یک سو اعتیاد، جامعه را به رکود و انحطاط می‌کشاند و از سوی دیگر پدیده‌ای است که ریشه در مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه دارد. اعتیاد گرایش فرد را به اصول اخلاقی و معنوی و ارزش‌های اجتماعی کاهش می‌دهد به طوری که آسیب‌شناسان اجتماعی، اعتیاد را به مثابه «جنگ شیمیایی خانگی» و «جنگ بدون مرز» می‌دانند (سحابی، ۱۳۹۵). سازمان بهداشت جهانی مسأله مواد مخدر، اعم از تولید، انتقال، توزیع و مصرف را در کنار سه مسأله جهانی دیگر یعنی تولید و انباشت سلاح‌های کشتار جمعی، آلودگی محیط زیست، فقر و شکاف طبقاتی، از جمله مسائل اساسی شمرده است که حیات بشری را در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در عرصه جهانی مورد تهدید و چالش جدی قرار می‌دهد (همان منبع). ضرورت شناخت ابعاد و سطوح این مسأله اجتماعی زمانی عمیق‌تر درک می‌شود که بدانیم پدیده اعتیاد، متأثر از توسعه فن‌آوری‌های ارتباطی و رایانه‌ای و باندهای مافیایی و دست‌های پنهان است و از چنان پیچیدگی‌هایی برخوردار شده که سازمان ملل متحد آن را از جرایم سازمان یافته تلقی و اقدام به صدور کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های مختلف برای مقابله با آن (کنوانسیون‌های ۱۹۷۱، ۱۹۶۱، پروتکل اصلاحی ۱۹۷۲ و کنوانسیون ۱۹۸۸) نموده است. حجم گسترده تجارت و چرخش مالی مرتبط با قاچاق مواد مخدر در سطح جهان و نقش مافیای منطقه‌ای و جهانی این موضوع را بسیار قابل تأمل کرده است (هاشمی، ۱۳۸۳). اعتیاد به مواد مخدر علاوه بر زیان‌های جدی و خطرناک جسمی از قبیل ابتلا به بیماری‌های عفونی واگیردار همچون ایدز، هپاتیت، سل و ...، عوارض و مشکلات عدیده اجتماعی و اقتصادی از قبیل افزایش جرم‌های مرتبط با مواد مخدر همچون جنایت، سرقت، فقر، تکدی‌گری و هدررفتن سرمایه‌های کلان مادی کشورها را بدنبال داشته و کشور ما نیز از این آسیب اجتماعی در امان نمانده است و هر روز در گوشه و کنار این مملکت نیز شاهد قربانی شدن افرادی در دام مواد اعتیاد آور هستیم.

با وجود اینکه مسئولین سعی در زدودن این بلیه خطرناک از اجتماع و سالم‌سازی محیط زندگی برای همه افراد جامعه دارند اما هنوز تا رسیدن به این هدف فاصله زیادی است چون مواد مخدر در بسیاری از ارکان جامعه از جمله سازمان‌های نظامی رخنه کرده است.

کارکنان شاغل در یگان‌های نظامی به عنوان بخشی از جامعه، طبعاً در معرض مصرف مواد مخدر قرار دارند. اما این مسأله در نیروهای مسلح، به دلیل ساختار تشکیلاتی محرمانه، وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی این نهادها، سختی و حساسیت کار و... وضعیت پیچیده‌تری به خود می‌گیرد. با عنایت به تأثیرپذیری کارکنان نظامی از محیط اجتماعی جامعه، لازم است با بررسی علل درون و برون سازمانی گرایش این کارکنان به مصرف مواد مخدر، به منظور حصول راه‌های کارپیشگیرانه عملی بررسی و پژوهش صورت پذیرد. با در نظر داشتن لزوم حفظ اقتدار سازمان نظامی و اینکه مصرف مواد مخدر زمینه ساز بروز سایر جرائم، تخلفات و سوانح نیز می‌باشد، بررسی موضوع مواد مخدر و عوامل پیشگیری از شیوع آن از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد، چرا که ثبات و امنیت حکومت و شرافت و اقتدار ملت، تحت صلابت و سلامت نیروهای مسلح بوده و هرگونه خللی در آن ممکن است امنیت و دفاع ملی را خدشه‌دار نماید. اولین گام در جهت پیشگیری از این بیماری، شناخت عوامل موثر بر آن و سپس ارائه راهکارهای پیشگیرانه می‌باشد. در صورت عدم انجام اقدامات و پژوهش‌های علمی و کاربردی بمنظور حصول راه‌های کار پیشگیرانه با هدف صیانت و مصون‌سازی کارکنان پایور سازمان‌های نظامی از مصرف مواد مخدر، احتمال بروز سایر جرائم (از قبیل: فرار از خدمت، سرقت، جرائم مالی و ...) و تخلفات انضباطی (از قبیل: نهست، ضعف آموزش، سستی در انجام امور محوله، عدم آراستگی و نامناسب بودن وضعیت ظاهری و ...) و حتی جرائم امنیتی و متعاقب آن کاهش توان رزمی و عملیاتی یگان‌های نظامی متصور بوده و این موضوع نشانگر ضرورت انجام این تحقیق می‌باشد. هدف اصلی تحقیق: بررسی علل گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر و ارائه راه‌های کار پیشگیری.

اهداف فرعی: ۱- بررسی علل برون سازمانی گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر. ۲- بررسی علل درون سازمانی گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر.

سؤال اصلی تحقیق: علل گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر و راه‌های کار پیشگیری چیست؟

سؤالات فرعی: ۱- علل برون سازمانی گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر چیست؟ ۲- علل درون سازمانی گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر چیست؟

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش کاربردی، از حیث روش‌شناسی آمیخته و روش اجرای پژوهش توصیفی می‌باشد با توجه به اینکه موضوع مورد بررسی با حیثیت و اعتبار افراد ارتباط مستقیم دارد، در چنین پژوهشی به دلیل معذورات اخلاقی و این که جامعه مورد نظر (کارکنانی که تفکر گرایش به استعمال مواد مخدر داشته‌اند) به طور واضح و روشن و گویا وجود ندارد، به روش بهره‌گیری از تجربیات کارکنان مسئول، و افراد دست‌اندرکار در این زمینه که ارتباط مستقیم با چنین افرادی داشته‌اند، جامعه آماری پیش‌بینی شده‌است. بر این اساس جامعه آماری این پژوهش کلیه رؤسای بازرسی و قضایی یگان‌های زیرمجموعه سازمان نظامی مورد مطالعه است. تعداد افراد جامعه آماری ۹۶ نفر می‌باشد که از این تعداد ۸۰ نفر پرسشنامه‌های خود را تکمیل و ارائه نمودند. هدف این تحقیق بر ارائه راه‌های پیشگیری از مصرف مواد مخدر توسط کارکنان پایور سازمان‌های نظامی تمرکز دارد و در این پژوهش از هردو روش گردآوری اطلاعات یعنی روش میدانی و کتابخانه‌ای استفاده گردیده است. همچنین از کتابخانه‌های علمی و تخصصی در زمینه مورد پژوهش، مقالات علمی و پژوهشی، اسناد و مدارک موجود و آرشیوهای موجود در سازمان‌های معتبر (ناجا، ستاد مبارزه با مواد مخدر، معاونت بازرسی اجا و...)، سایت‌های علمی اینترنتی و همچنین از ابزار پرسش‌نامه (محقق‌ساز)، به عنوان ابزار گردآوری داده‌ها استفاده شده است. در این تحقیق برای ارتقاء سطح کیفی و بالا بردن روایی تحقیق از نظرات ۸ نفر از صاحب‌نظرانی بهره گرفته شده که در سطوح بالای مدیریتی سازمان نظامی مورد مطالعه هستند و علاوه بر داشتن سال‌ها تجارب عملی خصوصاً فرماندهی، در زمینه‌ی موضوع تحقیق دارای مدارج علمی مرتبط می‌باشند همچنین اسناد و مدارکی که در این خصوص به روش کتابخانه‌ای مورد مطالعه قرار می‌گیرد و نتیجه‌ی تحقیقاتی که انجام گرفته و مطالبی که توسط نویسندگان کتب، نشریه‌ها و مقالات مذکور در آن مکتوب گردیده، آورده شده است.

روایی پرسشنامه نیز از طریق ارائه‌ی آن به افراد صاحب‌نظر و متخصص در حوزه‌ی بازرسی، قضایی، بهداشت روان و فرماندهی مورد بررسی قرار گرفته که نتیجه‌ی آن با تأیید متخصصان فنی مربوطه مشخص شده است. پرسشنامه‌ی محقق ساخته از روایی صوری قابل قبولی برخوردار است تا سئوالاتی در اختیار پاسخ‌دهندگان قرار گیرد که هیچگونه ابهام و نارسایی نداشته باشد و در واقع آنچه مورد نظر است بدست آورده شود نه چیز دیگری. همچنین به منظور محاسبه پایایی ابزار تحقیق (پرسشنامه) از روش پایایی همپا و مهمترین شاخص آن یعنی آلفای کراباخ سود جست‌ه‌ایم (که بر این اساس پایایی پرسشنامه ۰/۸۷۱ و در حد مطلوب می‌باشد) جهت اولویت بندی و تعیین میزان اهمیت عوامل از روش تحلیل آزمون فریدمن بر

اساس بالاترین میانگین با استفاده از نرم‌افزاری تحلیلی آماری اس پی اس اس^۱ استفاده شده است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مفهوم پیشگیری

پیشگیری در لغت به معنای جلوگیری و دفع آمده است و پیشگیری کردن یعنی مانع شدن. واژه پیشگیری در منابع دیگر نیز چنین معنا شده است: جلوگیری، رفع، صیانت، مانع شدن و جلو بستن (معین، ۱۳۷۵). کلمه پیشگیری را به جلوگیری، پیش‌گیرنده، آن‌که جلوی کسی را بگیرد و یا مانع کاری یا چیزی بشود، معنی نموده‌اند (عمید، ۱۳۸۶). تعریف علمی و قابل استفاده از پیشگیری را نیز این چنین آورده‌اند: "پیشگیری، عبارت است از اعمال تدبیر سیستمی، خط‌مشی‌ای و کارکنانی که برای ایجاد توان لازم جهت انجام مأموریت سازمانی و حذف زمینه‌ی بروز اقداماتی که انحراف از هنجارهای سازمانی محسوب می‌گردد، انجام می‌شود و عناصر پیشگیری عبارتند از؛ مدیریت سازمان، رویه مقابله و عنصر خاطی" (نصری، ۱۳۶۸).

در تعریف پیشگیری دو مفهوم موسع و مضیق مطرح شده است. در رویکرد موسع، مفهوم پیشگیری همه اقداماتی که در نهایت منجر به کاهش میزان بزهکاری شود را در بر می‌گیرد (ابراهیمی، ۱۳۸۸). اما در مفهوم مضیق، مجموعه وسایل و ابزارهایی است که دولت در جهت مهار بهتر بزهکاری و از طریق حذف یا محدود کردن عوامل جرم‌زا و اعمال مدیریت مناسب عوامل محیطی، فیزیکی و محیط اجتماعی، مورد استفاده قرار می‌دهد. البته باید توجه داشت که پیشگیری با ابزار کیفی در این مفهوم جای نمی‌گیرد (نجفی، ۱۳۸۸). هر یک از این دو تعبیر را به طور مختصر توضیح می‌دهیم:

مفهوم موسع

مطابق این مفهوم انجام دادن هر اقدامی که علیه جرم بوده و آن را کاهش می‌دهد، پیشگیری محسوب می‌شود. بر اساس این برداشت انواع تدابیر کیفی و غیر کیفی چه مربوط به قبل و چه مربوط به بعد از وقوع جرم، پیشگیری محسوب می‌شوند؛ لذا در این تعبیر، حتی تعقیب و دستگیری بزهکاران، اعمال مجازات یا تعلیق اجرای آن، الزام آنان به جبران خسارت مجنی‌علیه و فردی کردن مجازات توسط قاضی نیز پیشگیری به شمار می‌آیند؛ لذا این مفهوم طیف وسیعی از اقدامات کیفی و غیر کیفی را در بر می‌گیرد.

1 . SPSS

مفهوم مضیق

در جرم‌شناسی پیشگیرانه، پیشگیری مفهومی مضیق پیدا کرده است. در این مفهوم پیشگیری به مجموعه وسایل و ابزارهایی اطلاق می‌شود که دولت برای مهار بهتر بزهکاری از طریق حذف یا محدود کردن عوامل جرم‌زا یا از طریق اعمال مدیریت مناسب نسبت به عوامل محیط فیزیکی و محیط اجتماعی موجد فرصت‌های جرم، مورد استفاده قرار می‌دهد.

تعاریف متعددی از پیشگیری ارائه شده است. آقای "گسن"، جرم‌شناس فرانسوی برای تشخیص اقدامات پیشگیرانه چهار معیار در نظر گرفته است. به نظر وی:

- اقدامی پیش‌گیرنده تلقی می‌شود که هدف اصلی آن اقدام مؤثر علیه عوامل یا فرآیندهایی است که در بروز بزهکاری و انحراف، نقش تعیین کننده دارند.
- اقدام پیشگیرانه، جمعی هستند یعنی مخاطب آنها کل جامعه یا بخش و گروه معینی از آن است.
- اقداماتی پیشگیرانه تلقی می‌شوند که قهرآمیز و سرکوب گر نباشند.
- اقداماتی پیشگیرانه خوانده می‌شوند که قبل از ارتکاب اعمال بزهکارانه یا کج‌روانه اعمال شوند و نه بعد از ارتکاب آنها (اسدپور، ۱۳۹۱).

نظریه‌های پیشگیرانه

در این تحقیق از نظریه‌های روانشناسی ارائه شده در خصوص راه‌های کار پیشگیری (از قبیل: نظریه ساترلند و نظریه پیوند افتراقی)، نظریه پیشگیری اجتماعی از جرم و نیز روش‌های پیشگیری از جرم در تعالیم دینی به‌عنوان چارچوب نظری استفاده شده است.

پیشگیری اجتماعی از جرم

مرکز بین‌المللی پیشگیری از جرم، پیشگیری اجتماعی از جرم را به این نحو تعریف کرده است: هر چیزی که بزهکاری، خشونت و ناامنی را از طریق هدف‌گیری موفقیت‌آمیز علل شناخته شده جرم (از طرق علمی)، کاهش دهد. جناب دکتر "نجفی ابرندآبادی" نیز معتقد است که در پیشگیری اجتماعی، جامعه برای حالت‌های خطرناک و وضعیت‌های جرم‌زا، مقرراتی پیش‌بینی می‌کند که از جنبه پیشگیرانه برخوردارند. با توجه به نگرش‌های متفاوت نسبت به عوامل اجتماعی جرم، تقسیم‌بندی‌های مختلفی از پیشگیری اجتماعی ارائه شده است. از یک نظر پیشگیری اجتماعی از جرم به ۵ زمینه تقسیم شده است:

- پیشگیری اوان کودکی یا پیشگیری رشد مدار.
- پیشگیری از طریق رویکرد توسعه اجتماعی.
- پیشگیری از طریق انحراف مسیر بزهکاری گروه‌های در معرض خطر.

- پیشگیری از طریق تمرکز بر نهادهایی مانند مدرسه یا مشاغل به جای تمرکز بر افراد.
- پیشگیری از طریق تغییر ارزش‌های اجتماعی توسط رسانه‌های مکتوب و غیر مکتوب.
- ویژگی‌های واژه پیشگیری: با توجه به مفاهیم و تعاریف مطروحه، مؤلفه‌های پیشگیری به شرح زیر قابل احصاء است:
- ناظر بر ایجاد مصونیت و بالا بردن تحمل سازمان و کارکنان در برابر خطرات بالقوه است.
- ناظر بر بالا بردن مقاومت و توان دفاعی اجزای یک سازمان در برابر انواع خطرانی است که احتمال فعالیت آنها متصور است.
- ناظر به ایجاد موانع مناسب در برابر خطرات بالقوه است. در واقع حائلی دفاعی است که برای ممانعت از تعرض و آسیب به اجزای سازمان ایجاد می‌شود.
- ناظر به هدایت صحیح و حرکت در مسیرهای امن است.
- ناظر به ایجاد جنبه خودکنترلی و خود حفاظتی در اجزای سازمان است.
- پیشگیری اقسام خطرات و تهدیدات بالقوه خصمانه، محیطی، قهری، درون سازمانی و درون فردی را مدنظر دارد.
- ناظر بر صحت و سلامت مسیر اقدامات و فرآیند انجام مأموریت‌ها می‌باشد.
- ماهیت اقدامات پیشگیری جنبه غیرتهاجمی و یا تدافعی دارد.

در پیشگیری، فرض بر این است که خطر جنبه فعلیت نیافته است؛ لذا تنهاجم و تعرض به آن مفهوم ندارد، بلکه دیدگاه این است که با فرض قطعی بودن ولی عینی نبودن وجود آن خطر، حالت تدافعی و آمادگی باید ایجاد گردد.

در پیشگیری، ناظر به ایجاد شناخت خطرات بالقوه و همچنین زمینه‌های ایجاد خطر می‌باشد. یعنی هر اقدام پیشگیرانه نیازمند شناخت و معرفت کافی از زمینه‌های تهدید کننده است، تا بر اساس آن اقدامات لازم و مناسب بکارگیری و اجرا شود(همان).

پیشگیری در تعالیم دینی

تعریف انذار و موعظه: انذار؛ ترسانیدن، آگاه ساختن و ترسانیدن از عواقب امری پیش از فرا رسیدن آن و موعظه یعنی پند دادن و کسی را به سخنان دلگرم کننده (دهخدا، ۱۳۴۱).

انذار از منظر قرآن

خدای سبحان در آغاز سوره مبارکه فصلت می‌فرماید:

﴿تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ * بَشِيرًا وَنَذِيرًا... *﴾

(این قرآن تنزلی از سوی خدای رحمان و رحیم است. کتابی که آیات جامع آن، به زبان فصیح عربی برای دانشمندان تفصیل یافته، قرآنی که بشارت می‌دهد نیکان را و می‌ترساند بدان را) و در آیه ۹۷ سوره مبارکه مریم می‌فرماید:

﴿فَإِنَّمَا يَسْتَرْاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا﴾

(ما حقایق این قرآن را تنها به زبان تو سهل و آسان کردیم تا به آن، اهل تقوی را بشارت دهی و معاندان لجوج را بترسانی). خدای سبحان می‌فرماید: قرآن، شما را در برابر فضیلت‌ها و خوبی‌ها به سعادت ابد بشارت می‌دهد و در برابر ردیلت‌ها و بدی‌ها از کیفر تلخ، بیمناک می‌سازد تا شما از هر چه غیر خداست تبری جوید و به هر چه خدایی است روی آورید. بشر را اگر از پایان زشت تبهکاری نترسانند طبعاً گرفتار شهوت خواهد شد و در اثر آن به لغزش و سقوط مبتلا خواهد گشت و قرآن که لوازم گناه و نیز معارف معاد را به خوبی بیان کرده، بهترین وسیله برای انذار از تباهی است. اصطلاح پیشگیری در معنای وسیع خود شامل؛ اقدامات ایجابی و سلبی برای خنثی کردن عوامل ارتکاب تخلفات و جرایم و کاهش نتایج حاصله از آن نیز می‌شود (اسدپور، ۱۳۹۱).

مواد مخدر

مواد مخدر شامل ترکیباتی است که موجب تغییر در کارکرد مغز به صورت ایجاد حالات هیجانی، رفتارهای نابهنجار، عصبانیت یا اختلال در قضاوت و شعور فرد می‌شود (محبوبی-منش، ۱۳۸۲).

تاریخچه

مواد مخدر طی تاریخ بشر و از هزاران سال قبل در میان ملل مختلف رواج داشته و به اشکال مختلفی چون دارو، ایجاد لذت و شور در جشن‌ها و مراسم مذهبی و یا فرار از ناراحتی و التیام درد به کار می‌رفته است (شاکرمی، ۱۳۶۸). اسناد و شواهد تاریخی نشان می‌دهد اعتیاد و مواد مخدر در تاریخ ایران نیز سابقه طولانی داشته است. چنان که هرودت، تاریخ نگار یونانی قرن پنجم قبل از میلاد، در بحث از سکاها، که تیره‌ای از آریایی‌ها یا به روایتی ایرانی بودند، می‌نویسد آنان از استشمام دود و بخار دانه‌های شاهدانه دچار نوعی رخوت و مستی می‌شدند و از این حالت لذت می‌برده‌اند (هرودت، ۱۳۸۳) البته قدیمی‌ترین سندی که در ایران از ماده بی‌هوش کننده نام برده کتاب مقدس اوستاست. اوستا از گیاه مقدسی با نام ((هوم)) با صفت ((دوردارنده مرگ یاد می‌کند که بی‌مرگی یا انوش می‌آورده است (دوستخواه، ۱۳۷۱)). پس از ورود اسلام به ایران چون نوشیدن مشروبات الکلی مخالف با شعایر مذهبی به شمار رفت، از این رو استفاده از تریاک و حشیش در برخی از نقاط ایران به عنوان یک داروی اولیه شدت یافت. مسئله اعتیاد به

مواد مخدر به‌ویژه تریاک در ایران از ربع سوم صده نوزدهم آغاز شده است (احسان‌منش، ۱۳۸۷).

نظریه‌های روان‌شناختی مصرف مواد مخدر

بسیاری از روان‌شناسان انحراف (به استعمال مواد مخدر) را بر حسب نقص شخصیت توجیه می‌کنند؛ به این معنا که برخی از گونه‌های شخصیت بیش‌تر از گونه‌های دیگر به انحراف اجتماعی گرایش دارند. (کوئن، ۱۳۷۹).

روان‌شناسان برای توضیح انواع کج‌روی‌ها، اختلالات روانی و شخصیتی را به سه دسته تقسیم می‌کنند:

✓ نقص فکری یا عقب‌ماندگی ذهنی.

✓ روان‌پریشی یا جنون.

✓ اختلالات از نوع نژندی یا روان‌نژندی (سخت‌اوت، ۱۳۸۳).

از نیمه دوم قرن بیستم به بعد، تبیین‌های روان‌شناسی رفتار انحرافی مورد تردید و انتقاد دانشمندان به ویژه جامعه‌شناسان قرار گرفت. آن‌ها چنین استدلال می‌کنند که این قبیل نظریه‌ها، عوامل اجتماعی و فرهنگی را در تبیین انحرافات نادیده می‌گیرند. هم‌چنین در روش مطالعات روان‌شناختی اتفاق نظر چندانی وجود ندارد. در میان روان‌شناسان توافق ناچیزی در مورد علل تشکیل دهنده سلامت ذهن و چگونگی سنجش ویژگی‌های شخصیتی وجود دارد. از سوی دیگر بسیاری از جامعه‌شناسان، اولویت دادن به تجارب دوران کودکی را مردود می‌دانند، زیرا این برداشت سبب می‌شود که تأثیر و نفوذ شمار کثیری از عوامل اجتماعی که بر رفتار در طول زمان اثر می‌گذارد، نادیده گرفته شود (شومیکر، ۱۹۹۰ به نقل از غلامی آیینز، ۱۳۸۲). از سوی دیگر از آن‌جایی که مسائل اجتماعی، پدیده‌هایی چند بعدی و پیچیده هستند، عوامل روان‌شناسی و فردی نمی‌تواند عامل بروز و گرایش افراد به بزه‌کاری باشد. لذا تبیین این مسائل از دیدگاه روان‌شناسانه اگر چه لازم است ولی کافی نیست. چه‌بسا ممکن است ایجاد اضطراب‌ها، افسردگی‌ها، اختلال روانی و ... ناشی از محیط خانوادگی و اجتماعی فرد باشد (قریشی نژاد، ۱۳۷۹).

نظریه پیوند افتراقی

این رویکرد توسط ادوین ساترلند برای نخستین بار در سال ۱۹۳۹ و در نخستین ویرایش‌های کتاب او به نام اصول جرم‌شناسی مطرح شد. وی آن را به تدریج و به هم‌کاری دونالد کرسی، در ویرایش‌های بعدی کتاب یاد شده، کامل نمود. نظریه پیوند افتراقی بر این نکته تأکید دارد که نزدیکانی که بزه‌کار باشند تأثیر زیادی بر تشکیل و تقویت نگرش بزه‌کاری می‌گذارند و فرد را

به سوی بزهکاری سوق می‌دهند. نظریه پیوند افتراقی محتوای اجتماعی بزه‌کاری را در نظر دارد و فرد بزهکار را در جایگاه اجتماعی او از حیث رابطه اش با خانواده، محله، رفقا و صاحبان در نظر می‌گیرد (مشکانی، ۱۳۸۱). ساترلند درباره چگونگی انتقال فرهنگی کج‌روی اظهار می‌دارد که کج‌روی از طریق یک گروه جریان ارتباطات اجتماعی حاصل می‌شود که در واقع اصطلاح «یار بد» را زنده می‌کند (عدل، ۱۳۸۳).

نظریه ساترلند

نظریه ساترلند شامل ۹ خصیصه به قرار زیر است:

۱- عمل مجرمان آموختنی است، نه موروثی. یعنی تا فرد آن را نیاموزد به فکر انجام دادن آن نمی‌افتد.

۲- آموزش از طریق ارتباط فرد با سایر افراد صورت می‌گیرد و عموماً به صورت شفاهی و به کمک کلمات است و فقط در برخی موارد ممکن است از طریق حرکات چهره و قیافه انجام گیرد.

۳- بخش اعظم آموزش رفتار بزهکارانه در گروه‌های نزدیک که با فرد روابط صمیمانه دارند انجام می‌گیرد.

۴- آموزش عمل مجرمان مراحل مختلفی دارد.

الف: فنون ارتکاب جرم که گاه پیچیده و گاه ساده است.

ب: جهت دادن به انگیزه‌ها، گرایش‌ها، کشش‌های درونی و توجیه عمل مجرمانه.

۵- کسب انگیزه‌ها و میل به ابراز کشش‌های درونی آموختنی است. همه مردم جامعه نظر مطلوب نسبت به رعایت هنجارهای حقوقی ندارند. در برخی موارد فرد با گروهی در ارتباط است که هنجارهای حقوقی برای اعضای آن مطلوب است و گاه فرد در محیطی زندگی می‌کند که افراد نزدیک به او مخالف اطاعت از آن قواعداند.

۶- زمانی فرد به عمل بزه‌کارانه دست می‌زند که آمیزش او با کسانی که موافق شکستن قاعده‌اند بیش‌تر از کسانی است که با شکستن قاعده مخالف‌اند. این بند در واقع اساس نظریه ساترلند است و به ارتباط فرد بزه‌کار و غیر بزه‌کاران اشاره می‌کند. به عبارت دیگر براساس این نظریه روابط فرد با دیگران هنگامی که به مساله جرم ارتباطی ندارد و تا زمانی که با کار جرم آمیز پیوستگی نکند، اثری در ایجاد رفتار مجرمانه ندارد (سخاوت، ۱۳۸۳).

۷- فراوانی معاشرت از نظر دفعات وقوع، مدت، ارجحیت و شدت می‌تواند متفاوت باشد. یعنی میزان معاشرت فرد با افراد کج‌رفتار در مقابل افراد به‌هنجار مورد نظر است. فراوانی و مدت زمان معاشرت بسیار با اهمیت‌اند. ارجحیت با اهمیت است از این نظر که اگر رفتار موافق

رعایت قانون در کودکی آموخته شود، فرد در وضعیتی متفاوت با کسی قرار دارد که از ابتدا به عدم رعایت قانون تشویق شده است. ارجحیت و شدت به منزلت معاشر، به اهمیت الگوی رفتار و میزان درگیری عاطفی فرد با آن مربوط می‌شود.

۸- جریان یادگیری رفتار کج‌روانه از طریق معاشرت شامل تمام مکانیسم‌های یادگیری می‌شود که برای هر رفتار دیگری ضروری است. منظور این است که یادگیری کج‌روی تنها شامل تقلید نمی‌شود و عمیق‌تر از آن است.

۹- در حالی که کج‌رفتاری بیان نیازها و ارزش‌های کلی است، نمی‌تواند از طریق همان نیازها و ارزش‌ها توجیه شود. زیرا رفتار بهنجار هم بیان نیازها و ارزش‌هاست. کوشش بعضی محققین برای تبیین کج‌رفتاری از طریق نیازها و ارزش‌ها مانند اصل خوشحالی، به دنبال منزلت بودن، انگیزه پولی و یا تحت فشار قرار گرفتن نمی‌تواند کج‌رفتاری را تبیین کند. زیرا این انگیزه‌ها و گرایش‌ها در رفتارهای بهنجار هم وجود دارد (ممتاز، ۱۳۸۱).

نظریه ساترلند یکی از قوی‌ترین نظری‌ها در زمینه پیدایش انحرافات است که تا به امروز قدرت تبیین زیادی دارد. ساترلند در قالب نظریه‌اش معتقد بود که انحرافات عموماً در قالب گروه‌های نخستین نظیر گروه دوستان یا خانواده آموخته می‌شود. این گروه‌ها بسیار متنفذتر از مأمورین و مسئولین رسمی مانند معلمان، کشیشان، افراد پلیس یا ابزارهای ارتباط جمعی نظیر فیلم و روزنامه می‌باشند. از نظر ساترلند فرآیند یادگیری رفتار بزهکارانه شامل تکنیک‌های تبهکاری، انگیزه‌ها، گرایش‌ها و دلیل تراشی‌های لازم برای آن می‌شود. بدین ترتیب یک جوان هم می‌آموزد که چگونه با موفقیت دزدی کند و هم چگونه استدلال بیاورد تا دزدی خود را توجیه کند و برای آن عذر بتراشد (رفیع پور، ۱۳۷۸).

بر اساس این دیدگاه در ایران تحقیقات مختلفی انجام گرفته است و معاشرت با نزدیکان، همکاران و به ویژه دوستان معتاد و منحرف، تقلید از اطرافیان، معاشرت در محیط‌های ناسالم و گوناگون از جمله مدرسه و محیط‌های آموزشی نامطلوب از جمله عوامل اصلی اعتیاد به مواد مخدر ذکر شده است (کرم پور، ۱۳۷۹).

گروه بندی مواد اعتیاد آور (مرکز مبارزه با مواد مخدر ناجا)

مواد مخدر طبیعی

این دسته از مواد، موادی هستند که ریشه گیاهی در طبیعت داشته و از ریشه، ساقه، برگ یا میوه گیاهان و یا درختان خاصی تهیه می‌شود. مانند: تریاک از گیاه خشخاش - حشیش از گیاه شاهدانه - کوکائین از گیاه کوکا.

مواد مخدر نیمه مصنوعی

این دسته از مواد به شکل فعلی در طبیعت یافت نمی‌شوند ولی در آزمایشگاه‌ها با افزودن مواد شیمیایی به مواد طبیعی ساخته می‌شوند مانند هروئین - ال اس دی^۱ - کراک.

مواد مخدر شیمیایی

این دسته از مواد به هیچ وجه ریشه گیاهی نداشته و در آزمایشگاه‌ها با ترکیبات شیمیایی پیچیده اعتیادآور که عموماً در ساختمان آنها آمفتامین‌ها بکار می‌رود ساخته می‌شود. مانند: اکستاسی - شیشه - یابا.

تقسیم براساس نوع اثر بر بدن

- سستی زها (مواد افیونی)
- توان افزاها (داروهای محرک)
- توهم زها (روان گردان‌ها)
- سستی زها (مواد افیونی)

همانگونه که از نام این دسته از مواد پیداست؛ فرد با مصرف این مواد رخوت؛ سستی و بیحسی را تجربه می‌کند مانند تریاک، مرفین و هروئین. داروهای افیونی شامل طبقه ای از ترکیبات هستند که از گیاه خشخاش بدست می‌آیند. از جمله این مواد می‌توان به تریاک- مرفین- کدئین، بعلاوه مشتقات ترکیبی آن مثل هروئین و مپریدین اشاره کرد. بطور سنتی این گروه از داروها مطابق واژه یونانی برای منگی، داروهای مخدر نامیده می‌شوند. ما برای مقاصد فعلی اصطلاح افیون را بکار خواهیم برد که اشاره دارد به هر ترکیبی که با گیرنده های افیونی موجود در مغز انسان تعامل می‌کند. افیون‌ها نیز همانند ترکیبات روان گردان دیر زمانی است که در جامعه انسانی مصرف می‌شود. در واقع مصرف مشتقات گیاه خشخاش به خاطر ویژگیهای روانی و دارویی آنها به حدود ۵۰۰۰ سال قبل برمی‌گردد. این مواد بخاطر توانایشان در کاهش درد و رنج شناخته شده و نقش مهمی در فرهنگهای باستانی ایفا کرده‌اند. اشاره به مصرف تریاک در نوشته‌های فرهنگهای اولیه مصری- یونانی- رومی- عربی و چینی یافت می‌شود.

توان افزاها (داروهای محرکی)

همانگونه که از نام این دسته از مواد پیداست؛ با مصرف این گونه مواد احساس توانمندی و جنب و جوش و تحرک بیش از حد به فرد دست می‌دهد، داروهای محرک از پرمصرف ترین داروهای روان گردان هستند که از گیاه کوکا بدست می‌آیند. از انواع آن می‌توان به کوکائین- آمفتامین‌ها و شیشه اشاره کرد.

^۱. Lysergic-Acid Diethylamide (LSD)

توهم زها (روان گردان)

این داروها به دسته‌ای از مواد اطلاق می‌شود که بر ادراک فرد اثر می‌گذارد و تغییرات اساسی در حالات روانی و رفتاری فرد ایجاد می‌کند. از انواع این مواد می‌توان به حشیش - ال اس دی - مسکالین - ماری جوانا - کتامین - قارچ‌ها اشاره کرد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های کیفی پژوهش

برابر بررسی بعمل آمده از پیشینه تحقیق و مصاحبه صورت پذیرفته با صاحب‌نظران علل گرایش کارکنان پایور نظامی به استعمال مواد مخدر بشرح ذیل می‌باشد:

الف) دلایل برون سازمانی:

- ۱) فعالیت شدید دشمن در تهیه و توزیع مواد مخدر در جهت آلوده کردن نسل جوان کشور.
 - ۲) وجود افراد معتاد در خانواده، دوستان و محل معاشرت.
 - ۳) سهل الوصول و در دسترس بودن مواد مخدر در جامعه.
 - ۴) مشکلات خانوادگی و ناسازگاری همسر.
 - ۵) عدم رضایت شغلی و فشارهای عصبی در محیط.
 - ۶) استعمال مواد مخدر به عنوان تسکین دهنده آلام و ناراحتی‌های روحی و عصبی.
 - ۷) بی‌اطلاع بسیاری از کارکنان از عواقب جسمی و قانونی مصرف مواد مخدر.
 - ۸) ناراحتی‌های ناشی از مشکلات عاطفی و عشقی.
 - ۹) وجود اختلالات روانی و شخصی.
 - ۱۰) هم‌رنگ شدن با دوستان و مصرف مواد مخدر به صورت تفننی و تفریحی در کنار آنان.
 - ۱۱) ابتلاء به بیماری‌های جسمی و ذهنیت درمان به وسیله مواد مخدر.
 - ۱۲) حس کنجکاوی.
 - ۱۳) پایین بودن اعتماد به نفس.
 - ۱۴) ضعف بنیه اعتقادی و دینی.
 - ۱۵) ضعف تربیت خانوادگی.
 - ۱۶) مشکلات خانوادگی و فوت و بیماری نزدیکان.
- ب) دلایل درون سازمانی:
- ۱) آلودگی محیطی و فرهنگی در برخی از مناطق استقرار یگان‌های نظامی.

- ۲) محدودیت امکانات و تسهیلات سالم ورزشی و تفریحی برای پرکردن اوقات فراغت کارکنان خصوصاً در یگان‌های واقع در مناطق محروم.
- ۳) سختی و فشار ناشی از کار محوله و استعمال موادمخدر جهت رفع خستگی.
- ۴) عدم رسیدگی به مشکلات مالی و روحی کارکنان.
- ۵) استعمال دخانیات در سطح گسترده در بین افراد و کنترل ضعیف مسئولان ذیربط در برخی از یگان‌های نظامی.
- ۶) وجود اماکن امن و خلوت برای مصرف مواد مخدر خصوصاً در ساعات غیر اداری در برخی از یگان‌های نظامی.
- ۷) فقدان مراکز باز پروری خاص در نیروهای مسلح.
- ۸) عدم آگاهی کارکنان به قوانین و مقررات و عواقب جزائی جرم اعتیاد.
- ۹) عدم نظارت کافی مسئولان بر مدخل ورودی پادگان‌ها و حفاظت فیزیکی نامناسب برخی از یگان‌های نظامی.
- ۱۰) وجود معذورات اخلاقی به دلیل مرتبط بودن موضوع مصرف مواد مخدر با حیثیت و اعتبار کارکنان.
- ۱۱) سختی کار در یگان‌های عملیاتی و عدم جابه جایی و انتقال به موقع کارکنان.
- ۱۲) مشکلات مالی و معیشتی برخی از کارکنان یگان‌های نظامی.
- ۱۳) عدم دقت و اهتمام لازم به اعتیاد کارکنان در بدو ورود به خدمت.
- ۱۴) محرومیت و کمبود امکانات رفاهی، تفریحی و ورزشی در سطح برخی از یگان‌های نظامی.
- ۱۵) عدم وجود مکانیزم‌های کنترلی و برخورد قاطع با کارکنان معتاد.
- ۱۶) کمبود مراکز مشاوره مناسب و کارشناسان روانشناسی توانمند در سطح برخی از یگان‌های نظامی.
- ۱۷) عدم نظارت و توجه برخی از فرماندهان و مسئولین بر عملکرد کارکنان.
- ۱۸) عدم وجود رابطه دوستانه و نزدیک بین برخی از فرماندهان با کارکنان تحت امر و آگاه نبودن مسئولین از مشکلات شخصی کارکنان.
- ۱۹) وجود تبعیض در برخورد برخی از فرماندهان و مسئولین با کارکنان تحت امر.
- ۲۰) ضعف آموزش مهارت‌های زندگی در بین برخی از کارکنان.

یافته‌های کمی پژوهش

جدول (۱) نتایج تجزیه و تحلیل برای داده‌ها بر اساس خروجی آزمون فریدمن نرم‌افزار تحلیل آماری

نتیجه آزمون فرضیه	تعداد (N)	انحراف معیار	میانگین	آزمون	سوالات
رد نمی‌شود	80	.874	4.29	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱- شناخت دلایل و زمینه‌های گرایش کارکنان پایور به استعمال موادمخدر، در یافتن راه کارهای پیشگیری از بروز اعتیاد در بین این کارکنان تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	1.03 7	3.84	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۲- وجود اختلالات روانی و شخصی، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال موادمخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	.911	4.07	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۳- <u>هم‌رنگ شدن یا دوستان و مصرف موادمخدر به صورت تفننی و تفریحی در کنار آنان</u> ، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال موادمخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	1.04 9	2.99	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۴- <u>ابتلاء به بیماری‌های جسمی و ذهنیت درمان به وسیله موادمخدر</u> ، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال موادمخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	.994	2.89	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۵- <u>حس کنجکاوی</u> ، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال موادمخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	1.07 9	3.53	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۶- <u>پایین بودن اعتماد به نفس</u> ، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال موادمخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	1.10 2	3.47	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۷- <u>ضعف بنیه اعتقادی و دینی</u> ، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال موادمخدر تأثیر دارد.

نتیجه آزمون فرضیه	تعداد (N)	انحراف معیار	میانگین	آزمون	سوالات
رد نمی شود	80	.868	3.83	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۸- وجود افراد معتاد در محیط خانواده، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی شود	80	.977	3.59	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۹- ناراحتی های ناشی از مشکلات عاطفی و عشقی، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی شود	80	.833	3.80	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱۰- ضعف تربیت خانوادگی، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی شود	80	.906	4.04	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱۱- دسترسی آسان به مواد مخدر در سطح جامعه، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی شود	80	1.07 8	3.54	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱۲- مشکلات مالی و اقتصادی، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی شود	80	1.03 6	3.13	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱۳- مشکلات خانوادگی و فوت و بیماری نزدیکان، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی شود	80	1.04 9	4.16	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱۴- عدم توجه به اعتیاد کارکنان در بدو ورود به خدمت، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی شود	80	.839	3.92	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱۵- محرومیت و کمبود امکانات رفاهی، تفریحی و ورزشی در سطح یگان های پدافندی، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.

نتیجه آزمون فرضیه	تعداد (N)	انحراف معیار	میانگین	آزمون	سوالات
رد نمی‌شود	80	.882	4.14	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱۶- عدم وجود مکانیزم‌های کنترلی و برخورد قاطع با کارکنان معتاد، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	.853	3.86	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱۷- عدم وجود مراکز مشاوره مناسب و کارشناسان روانشناسی توانمند در سطح یگان‌های پدافندی، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	1.04 8	3.30	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱۸- عدم آگاهی کارکنان از قوانین و مجازات‌های مربوط به مصرف مواد مخدر، تا در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	.897	3.68	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۱۹- عدم نظارت و توجه فرماندهان و مسئولین بر عملکرد کارکنان، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	.908	3.60	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۲۰- استعمال دخانیات (سیگار) در محل خدمت و کوی سازمانی، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	.903	3.64	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۲۱- عدم وجود رابطه دوستانه و نزدیک بین فرماندهان با کارکنان تحت امر و آگاه نبودن مسئولین از مشکلات شخصی کارکنان، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	1.15 9	3.35	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۲۲- وجود تبعیض در برخورد فرماندهان و مسئولین با کارکنان تحت امر، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد نمی‌شود	80	1.22 0	3.67	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۲۳- پایین بودن حقوق و مزایا و مشکلات معیشتی کارکنان، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.

نتیجه آزمون فرضیه	تعداد (N)	انحراف معیار	میانگین	آزمون	سوالات
رد	80	.877	3.70	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۲۴- عدم آموزش مهارت های زندگی به کارکنان، در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.
رد	80	1.10 2	3.66	$H_0: \mu \leq 3$ $H_1: \mu > 3$	۲۵- سختی کار در یگان های عملیاتی و عدم جابه جایی و انتقال به موقع کارکنان، درگرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر تأثیر دارد.

در تحلیل نتایج به دست آمده چنانچه میانگین پاسخ های افراد مورد پرسش بیشتر از ۳ باشد، فرضیه متناظر با سوال مورد قبول است (پارامتر آزمون در ناحیه بحرانی قرار ندارد، پس H_0 را رد و H_1 را قبول می کنیم) و اگر بطور معنی داری کمتر و یا مساوی ۳ باشد آنگاه فرضیه متناظر با سوال رد می شود (پارامتر آزمون در ناحیه بحرانی قرار دارد، پس H_0 را قبول و H_1 را رد می کنیم).

بر اساس میانگین موزون به دست آمده از هر دسته سوالات متغییرهای ورودی وضعیت پذیرش و رد فرضیه های مطرح شده به صورت زیر می باشد:

فرضیه شماره ۱ (سوالات ۲ تا ۱۳): نتایج تحلیل انجام شده برای فرضیه شماره یک این تحقیق (وجود رابطه میان عوامل برون سازمانی در گرایش کارکنان پایور سازمان های نظامی به استعمال مواد مخدر) به صورت: $H_1: \mu = 3,56 > 3$ می باشد. بنابراین با تأیید شدن فرضیه شماره یک این تحقیق، نتیجه حاصل این است که عوامل برون سازمانی در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر مؤثر است.

فرضیه شماره ۲ (سوالات ۱۴ تا ۲۵): نتایج تحلیل انجام شده برای فرضیه شماره دو این تحقیق (وجود رابطه میان عوامل درون سازمانی در گرایش کارکنان پایور سازمان های نظامی به استعمال مواد مخدر) به صورت: $H_1: \mu = 3,72 > 3$ می باشد. بنابراین با تأیید شدن فرضیه شماره دو این تحقیق، نتیجه حاصل این

است که عوامل درون سازمانی در گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر مؤثر است.

تحلیل یافته‌های پژوهش

در تحلیل نتایج به دست آمده از پرسشنامه‌ها، چنانچه میانگین نمره پاسخ‌های افراد مورد پرسش بیشتر از ۳ باشد می‌توان گفت متغیر مستقل سوال بر متغیر وابسته تأثیر بیشتر از متوسط (نسبتاً زیاد) دارد بنابراین:

(۱) میانگین پاسخ‌های افراد مورد پرسش به میزان تأثیر متغیر مستقل (شناخت دلایل و زمینه‌های گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر) به متغیر وابسته (یافتن راه‌های کار پیشگیری از بروز مصرف مواد مخدر در بین این کارکنان) ۴/۲۹ می‌باشد بنابراین می‌توان گفت شناخت دلایل و زمینه‌های گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر، در یافتن راه‌های کار پیشگیری از بروز اعتیاد در بین این کارکنان تأثیر نسبتاً زیاد دارد.

(۲) در بخش سوالات مربوط به عوامل برون سازمانی تأثیر گذار در گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر (سوالات ۲ تا ۱۳)، پاسخ‌های افراد مورد پرسش به میزان تأثیر متغیر مستقل (همرنگ شدن با دوستان و مصرف مواد مخدر به صورت تفننی و تفریحی در کنار آنان) به متغیر وابسته (گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر) دارای بالاترین میانگین (۴.۰۷) و پاسخ‌های افراد مورد پرسش به میزان تأثیر متغیر مستقل (حس کنجکاوی) به متغیر وابسته (گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به اعتیاد و استعمال مواد مخدر) دارای کمترین میانگین (۲/۸۹) می‌باشد بنابراین می‌توان در بین عوامل برون سازمانی مندرج در پرسشنامه، هم‌رنگ شدن با دوستان و مصرف مواد مخدر به صورت تفننی و تفریحی در کنار آنان در گرایش کارکنان پایور به استعمال موادمخدر بیشترین تأثیر و حس کنجکاوی، در گرایش کارکنان پایور به استعمال موادمخدر کمترین تأثیر را دارد.

(۳) در بخش سوالات مربوط به عوامل درون سازمانی تأثیر گذار در گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر (سوالات ۱۴ تا ۲۵)، پاسخ‌های افراد مورد پرسش به میزان تأثیر متغیر مستقل (عدم توجه به اعتیاد کارکنان در بدو ورود به خدمت) به متغیر وابسته (گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی

به استعمال مواد مخدر) دارای بالاترین میانگین (۴/۱۶) و پاسخ‌های افراد مورد پرسش به میزان تاثیر متغیر مستقل (عدم آگاهی کارکنان از قوانین و مجازات‌های مربوط به مصرف مواد مخدر) به متغیر وابسته (گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به اعتیاد و استعمال مواد مخدر) دارای کمترین میانگین (۳/۳) می‌باشد بنابراین می‌توان در بین عوامل درون سازمانی مندرج در پرسشنامه، عدم توجه به اعتیاد کارکنان در بدو ورود به خدمت در گرایش کارکنان پایور به استعمال مواد مخدر بیشترین تأثیر و عدم آگاهی کارکنان از قوانین و مجازات‌های مربوط به مصرف مواد مخدر، در گرایش کارکنان پایور به استعمال مواد مخدر کمترین تأثیر را دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

با محاسبه میانگین موزون، می‌توان به ۲۴ مقدار دست یافت که این ارقام می‌توانند مبنای اولویت بندی عوامل گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به استعمال مواد مخدر گردند و با نگرش به نتایج بدست آمده راه‌های کار پیشگیرانه ارائه می‌شود. نتایج در جدول (۲) قابل مشاهده است.

جدول (۲) اولویت بندی عوامل گرایش کارکنان پایور به اعتیاد و استعمال مواد مخدر

اولویت	میانگین	عوامل گرایش کارکنان پایور سازمان‌های نظامی به اعتیاد و استعمال مواد مخدر
۱	4.16	عدم توجه به اعتیاد کارکنان در بدو ورود به خدمت
۲	4.14	عدم وجود مکانیزم‌های کنترلی و برخورد قاطع با کارکنان معتاد
۳	4.07	همرنگ شدن با دوستان و مصرف مواد مخدر به صورت تفریحی و تفریحی در کنار آنان
۴	4.04	دسترسی آسان به مواد مخدر در سطح جامعه
۵	3.92	محرومیت و کمبود امکانات رفاهی، تفریحی و ورزشی در سطح برخی از سازمان‌های نظامی
۶	3.86	عدم وجود مراکز مشاوره مناسب و کارشناسان روانشناسی توانمند در سطح برخی از سازمان‌های نظامی
۷	3.84	وجود اختلالات روانی و شخصی
۸	3.83	وجود افراد معتاد در محیط خانواده
۹	3.8	ضعف تربیت خانوادگی
۱۰	3.7	عدم آموزش مهارت‌های زندگی به کارکنان
۱۱	3.68	عدم نظارت و توجه فرماندهان و مسئولین بر عملکرد کارکنان
۱۲	3.67	پایین بودن حقوق و مزایا و مشکلات معیشتی برخی از کارکنان

۱۳	3.66	سختی کار در یگان‌های عملیاتی و عدم جابه‌جایی و انتقال به موقع کارکنان
۱۴	3.64	عدم وجود رابطه دوستانه و نزدیک بین فرماندهان با کارکنان تحت امر و آگاه نبودن مسئولین از مشکلات شخصی کارکنان
۱۵	3.6	استعمال دخانیات (سیگار) در محل خدمت و کوی سازمانی
۱۶	3.59	ناراحتی‌های ناشی از مشکلات عاطفی و عشقی
۱۷	3.54	مشکلات مالی و اقتصادی
۱۸	3.53	پایین بودن اعتماد به نفس
۱۹	3.47	ضعف بنییه اعتقادی و دینی
۲۰	3.35	وجود تبعیض در برخورد فرماندهان و مسئولین با کارکنان تحت امر
۲۱	3.3	عدم آگاهی کارکنان از قوانین و مجازات‌های مربوط به مصرف مواد مخدر
۲۲	3.13	مشکلات خانوادگی و فوت و بیماری نزدیکان
۲۳	2.99	ابتلاء به بیماری‌های جسمی و ذهنیت درمان به وسیله مواد مخدر
۲۴	۲,۸۹	حس کنجکاوی

- با نگرش به نتایج حاصل از پژوهش به‌منظور پیشگیری از گرایش کارکنان سازمان‌های نظامی به مصرف موادمخدر راه‌های کار ذیل می‌تواند مؤثر واقع گردد:
- ۱) افزایش سطح آگاهی کارکنان و خانواده‌ها با برگزاری کلاس‌های آموزشی و آگاه‌سازی توسط مسئولین یگان با دعوت از سخنرانان مدعو (حقوقدان، روانشناس، روانکاو ...) و اهتمام به آموزش کیفی مهارت‌های زندگی در سطح یگان و کوی سازمانی با بهره‌گیری از روش‌های آموزشی مستقیم و غیر مستقیم.
 - ۲) پیش‌بینی و برقراری مکانیزم‌های قوی کنترلی و برخورد‌های قاطع و بازدارنده با معتادین تا درس عبرت برای سایرین گردد.
 - ۳) بررسی دقیق پیشینه نفرت به‌منظور جلوگیری از ورود کارکنان معتاد به سازمان‌های نظامی.
 - ۴) تشکیل و بهینه‌سازی مراکز مشاوره یگان‌های پدافندی به‌منظور رفع مشکلات فکری و روانی کارکنان.
 - ۵) برقراری رابطه عاطفی، نزدیک و منطقی بین مسئولین با کارکنان تحت امر.
 - ۶) انجام مصاحبه مستمر توسط مبادی ذیربط به‌منظور شناخت و آگاهی از وضعیت روحی جسمی و مشکلات خانوادگی و ... کارکنان.

- ۷) دایر نمودن امکانات ورزشی و تفریحی و کتابخانه در سطح یگان‌ها جهت پرنمودن اوقات فراغت کارکنان.
- ۸) دقت لازم در جهت جلوگیری از ورود مواد مخدر و افراد معتاد به محیط خدمتی و کوی سازمانی و برخورد با فروشندگان دخانیات در محیط نظامی.
- ۹) تشکیل کارگروه پیشگیری از اعتیاد در سطح سازمان‌های نظامی و تهیه و تدوین شیوه‌نامه کارگروه تخصصی پیشگیری از مصرف مواد مخدر به منظور همسان و یک سو کردن کلیه اقدامات.
- ۱۰) بهره‌گیری حداکثری از امکانات، دانش و تجربیات سازمان‌های مرتبط با موضوع پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر.
- ۱۱) اختصاص بودجه کافی و مستقل جهت اقدامات پیشگیرانه.
- ۱۲) تقدم پیشگیری بر مچ‌گیری، پیگیری، مقابله و درمان زیرا که پیشگیری بهتر از درمان است و علاج واقعه قبل از وقوع باید کرد.
- ۱۳) اشرافیت اطلاعاتی بر تمامی سطوح یگان از طریق جلب مشارکت عمومی کارکنان.
- ۱۴) توجیه و ارشاد بی‌درنگ کارکنان در معرض لغزش، خطا، اشتباه و آلودگی.
- ۱۵) تلاش در جهت رفع سختگیری‌های بی‌مورد و محدودیت‌های غیرلازم در سطح یگان.
- ۱۶) تشویق فرماندهان و مسئولان لایق و شایسته که با انجام تمهیدات مناسب در خصوص پیشگیری از اعتیاد کارکنان اقدام نموده‌اند و توبیخ فرماندهان و مسئولین بی‌تفاوت.
- ۱۷) ارتقای سطح اعتقادی و آموزش‌های مذهبی کارکنان در سطح یگان.
- ۱۸) توجه به نیازهای مادی و معیشتی کارکنان، تلاش در جهت خوشایندسازی محیط خدمت، ایجاد صندوق قرض‌الحسنه جهت رفع مشکلات مالی آنان.
- ۱۹) انجام ملاقات‌های حضوری فرماندهان و بازرسی با افراد مشکل‌دار و ایجاد رابطه‌ی عاطفی با آنان و پرهیز از اعمال سلیقه‌ی شخصی و تصمیمات ناعادلانه و تبعیض‌آمیز.
- ۲۰) تلاش در جهت بومی کردن محل خدمت کارکنان سازمان‌های نظامی.
- ۲۱) جابجایی و چرخش نیروها خصوصاً آنهایی که در دامنه‌ی تهدید قرار دارند.
- ۲۲) اعزام کارکنان خودمعرّف به مراکز بازپروری معتبر.

منابع

- ابراهیمی، سید نصرالله، (۱۳۸۳). بازرسی هدفدار و نظارت کارآمد، تهران: دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
- اسدپور، غلامرضا، (۱۳۹۰). پژوهش با موضوع پیشگیری از جرائم.
- حاجیلو، محمدرضا، (۱۳۸۸). تاریخچه و علل گرایش به مواد مخدر، تهران: انتشارات نگاه.
- دوستخواه، جلیل، (۱۳۷۱) اوستا کهن‌ترین سرودهای ایرانیان، تهران: انتشارات مروارید.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸). آنومی یا آشفتگی اجتماعی، پژوهشی درزمینه پتانسیل آنومی در شهر تهران، تهران: انتشارات سروش.
- سخاوت، جعفر (۱۳۸۳). جامعه شناسی انحراف اجتماعی؛ تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- عمید، حسن، (۱۳۸۶) فرهنگ فارسی عمید، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- غلامی آبی، محسن (۱۳۸۱). «بررسی علل اقتصادی - اجتماعی مؤثر بر اعتیاد؛ مطالعه موردی اردوگاه پیرنجان شهر شیراز»، فصل‌نامه علمی، پژوهشی سؤ مصرف مواد، سال دوم، شماره ۵.
- غنجی، علی، (۱۳۷۸). فرهنگ آموزشی مبارزه با مواد مخدر، معاونت آموزش ناجا.
- فروع الدین عدل، اکبر، (۱۳۸۳). «تأثیر هم‌نشینی و معاشرت با گروه هنجار شکن در گرایش جوانان به اعتیاد» فصل‌نامه علمی، پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۵.
- قریشی، سید علی اکبر، (۱۳۸۴)، قاموس قرآن، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- کرم‌پور، رزا، (۱۳۷۹)، ارزیابی تحقیقات انجام گرفته در خصوص اعتیاد و مصرف مواد مخدر در ستاد مبارزه با مواد مخدر، فصلنامه ژرفای تربیت، شماره ۲.
- کرم‌پور، رزا، (۱۳۷۹). ارزیابی تحقیقات انجام گرفته در خصوص اعتیاد و مصرف مواد مخدر در ستاد مبارزه با مواد مخدر، ژرفای تربیت، سال دوم، شماره ۱۰.
- کوئن، بروس، (۱۳۷۹). مبانی جامعه شناسی تهران: انتشارات سمت، چاپ دوازدهم.
- کوهن، آلن، (۱۳۷۳). فرهنگ مواد مخدر، ترجمه حسن حاج سیدجوادی، تهران: انتشارات محبی.
- مرکز مبارزه با مواد مخدر ناجا، (۱۳۸۱). مبارزه با مواد مخدر، اداره مطالعات و تحقیقات.
- مشکانی، محمدرضا، (۱۳۸۳)، سنجش تأثیر عوامل درونی و بیرونی خانواده بر بزهکاری نوجوانان، انجمن جامعه‌شناسی ایران (آسیب‌های اجتماعی ایران)، تهران: نشر آگه.
- معین، محمد، (۱۳۷۵)، فرهنگ فارسی، جلد دوازدهم، تهران: انتشارات امیرکبیر.

- مقاله اعتیاد مردان تهدیدی علیه زن و خانواده فصلنامه مطالعات راهبردی زنان ، سال ششم، شماره ۲۲، زمستان ۱۳۸۲.
- ممتاز، فریده (۱۳۸۱)، انحرافات اجتماعی نظریه ها و دیدگاه ها، تهران: انتشارات شرکت سهامی.
- نصری، قدیر، (۱۳۸۳)، حفاظت اطلاعات در پیشگیری، تهران: انتشارات مرکز مطالعات کاربردی حفاظتی.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۱) تقریرات جرم شناسی، دوره کارشناسی ارشد مجتمع آموزش عالی قم.
- نجفی ابرندآبادی، حسین علی، (۱۳۸۷). مباحثی در علوم جنایی ویراستار شهرام ابراهیمی.
- هاشمی، علی، (۱۳۸۲). مواد مخدر بحران اجتماعی تهدید علیه امنیت ملی، ناشر تهران: دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر.
- هرودت (۱۳۸۳). تاریخ هرودت، ترجمه و توضیحات و حواشی هادی هدایتی، ج ۴، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.